

Slavin, R.E. (1995). *Cooperative learning. Theory, research and practice*. Boston: Allyn and Bacon.

Ronde 4

Mienke Droop (a) & Willy van Elsäcker (b)

(a) Expertisecentrum Nederlands

(b) HCO

Contact: M.Droop@taalonderwijs.nl

elsaW@hco.nl

BLIKSEM: Begrijpend Leesinstructie Kan Strategisch én Motiverend

1. Introductie

Een goede leesvaardigheid is van groot belang voor later schoolsucces en voor het kunnen functioneren in de huidige geletterde samenleving. Niet voor niets wordt er in het basisonderwijs veel aandacht aan leesvaardigheid besteed. Ondanks die inspanningen laten diverse studies zien dat een aanzienlijke groep leerlingen het basisonderwijs verlaat met onvoldoende leesvaardigheid (voor een overzicht: zie Bogaert e.a. 2008). Zo rapporteert de Inspectie voor het Onderwijs (2004) dat aan het eind van de basisschool 10% van de leerlingen problemen heeft met technisch lezen. Onderzoek van Hacquebord laat zien dat 20% van de leerlingen in de brugklas moeite heeft om schoolboekteksten te begrijpen (Hacquebord et al. 2004). Recent analyseerde het CPB, op basis van de internationaal vergelijkende studies naar leesvaardigheid van PISA en PIRLS, dat voor leesvaardigheid over de gehele linie sprake is van een dalende trend in scores (CPB 2011).

Hoewel in het basisonderwijs de nodige tijd aan begrijpend lezen wordt besteed, ervaren veel leerlingen en leerkrachten de begrijpend leesmethoden als weinig motiverend. De problemen die genoemd worden zijn: 'de teksten zijn saai en sluiten niet aan bij de belevingswereld van kinderen', 'de aangeboden strategieën beklijven niet', 'door de veelheid van strategieën zien kinderen door de bomen het bos niet', en 'er is geen transfer naar het lezen van teksten bij de zaakvakken'. Tegen die achtergrond zijn we vanuit het HCO en het Expertisecentrum Nederlands een onderzoek gestart waarin we een nieuwe interventie voor begrijpend lezen hebben ontwikkeld die ook op effectiviteit wordt onderzocht.

2. Achtergronden van De BLIKSEM-aanpak

Begrijpend lezen is een proces waarbij de lezer betekenis construeert op basis van geschreven tekst. Het is een complex proces waarbij ‘lagere orde vaardigheden’ (decoderen) en ‘hogere orde begripsvaardigheden’ met elkaar interacteren. Goede lezers leggen tijdens het lezen voortdurend relaties tussen de tekst en hun eigen kennis. Ze integreren wat ze al weten met de informatie in de tekst en kunnen strategieën om problemen met tekstbegrip op te lossen flexibel inzetten. Een goede decodeervaardigheid, woordenschat en kennis van de wereld helpen de lezer bij het achterhalen van de betekenis van de tekst. Maar ook motivatie, (meta-)cognitieve vaardigheden en kenmerken van de tekst spelen een rol.

Onderzoek in de jaren 1990 liet zien dat leerkrachten bij het begrijpend leesonderwijs maar weinig expliciete instructie gaven in de manier waarop je de betekenis van de tekst kunt achterhalen (Aarnoutse & Weterings 1995; Van Elsäcker 2002). Instructie in strategieën kwam weinig voor en de nadruk lag vooral op het lezen van een tekst en het maken van vragen. Inmiddels besteden alle methoden voor begrijpend lezen expliciete aandacht aan leesstrategieën, d.w.z. aan cognitieve activiteiten die lezers vóór, tijdens en na het lezen van een tekst kunnen uitvoeren om een tekst goed te begrijpen en om problemen bij het lezen van een tekst te voorkomen, aan te pakken en op te lossen (Aarnoutse & Schellings 2003).

De BLIKSEM-aanpak is gebaseerd op inzichten die zijn verkregen uit eerder onderzoek. Het effectief leren gebruiken van strategieën voor begrijpend lezen is een langdurig proces dat jaren in beslag neemt. Het is daarom belangrijk om de leerlingen zich in een vroeg stadium met een stimulerende werkwijze en op een goede en duidelijke manier de belangrijkste leesstrategieën eigen te leren maken. Veel onderzoekers en deskundigen pleiten daarom voor een beperkte set van ‘*evidence-based* leesstrategieën’ in plaats van de grote aantallen strategieën die in veel methodes aan bod komen (Van Keer 2004; Vernooy & Stoeldraijer 2007). Het komt erop aan dat leerlingen strategieën leren hanteren in betekenisvolle, motiverende leessituaties, want “strategies are important, but they are boring when used in isolation” (Guthrie et al. 1996). De strategieën zijn dan geen doel op zich, maar een middel om de betekenis van de tekst te achterhalen en om over de tekst na te denken.

Op basis van een systematische review van eerder onderzoek komt Pressley (2006) tot de conclusie dat effectieve begrijpend leesinstructie inhoudt dat de leerkracht een beperkte set van strategieën hardop denkend voordoet en uitlegt en dat leerlingen vervolgens de kans krijgen om de aangeleerde strategieën in een betekenisvolle en motiverende context toe te passen. Daarbij is het de bedoeling dat de leerkracht in het begin gerichte sturing geeft aan het toepassen van de juiste leesstrategieën met als uiteindelijk doel interne sturing door de leerling zelf. Dat vereist leerkrachtvaardigheden

die in de BLIKSEM-aanpak worden getraind. Een van de belangrijkste vaardigheden is het hardop denkend voordoen ofwel het *modelen* van leesstrategieën in een betekenisvolle context. Die betekenisvolle context bestaat eruit dat strategieën aangeboden en geoefend worden tijdens het voorlezen, het stil lezen en het lezen van teksten in de zaakvaklessen. BLIKSEM wordt ontwikkeld voor groep 5 tot en met groep 8.

3. De BLIKSEM-aanpak in het kort

De leerlingen werken met de BLIKSEM-aanpak tijdens het zelfstandig lezen (enkele keren per week) en tijdens het lezen van een zaakvaktekst (één keer per week). De aanpak is toepasbaar op om het even welke tekst en beperkt zich tot negen kernstrategieën, waarvan in onderzoek is aangetoond dat ze werken. De strategieën zijn te verdelen in strategieën voor, tijdens en na het lezen:

Voor het lezen:

0. *Voorkennis activeren, voorspellen*: Als ik deze tekst zie, denk ik

Tijdens het lezen:

1. *Relaties leggen*: Dit doet me denken aan

2. *Begrip monitoren/controleren*: Dit begrijp ik niet:

3. *Visualiseren*: Dit stel ik me voor in mijn hoofd:

4. *Woordbetekenis uit context halen*: Ik heb dit woord nieuw geleerd door

5. *Vragen stellen*: Ik vraag me af

Na het lezen:

6. *Hoofdgedachte van de tekst in één zin*: Deze tekst gaat vooral over

7. *Samenvatting maken in een paar zinnen*:

8. *Oordeel of mening geven*: Ik vind

De strategieën worden aangeboden door de leerkracht terwijl ze voorleest uit een boek. Op gezette momenten *modelt* ze een van de strategieën, bijvoorbeeld hoe ze de betekenis van een moeilijk woord uit de context achterhaalt of hoe ze zich een bepaalde passage voorstelt in haar hoofd. De leerkracht toont daarna voor hoe de kinderen de strategie op hun strategieblad moeten invullen door een geeltje met viltstift te beschrijven en dat op een grote gelamineerde voorbeeldkaart te plakken. Vervolgens oefenen de kinderen de strategieën tijdens het vrij lezen in zelfgekozen boeken. Ze proberen in hun boek ook een passage te vinden die ze zich goed in hun hoofd voor kunnen stellen of ze proberen de betekenis van een onbekend woord te achterhalen uit de context van het verhaal. Ze noteren hierbij op hun strategieblad wat ze gedaan hebben. Om de leerkrachten een goed idee te geven van het *modelen* van leesstrategieën is bij een

aantal aantrekkelijke kinderboeken van bekende Nederlandse schrijvers een handleiding gemaakt waarin is opgenomen op welke plek en op welke manier een strategie *gemodeld* kan worden. Elke leesles omvat een onderdeel voorlezen met *modeling* van enkele strategieën, een groepsopdracht naar aanleiding van het verhaal, 15 minuten stillezen waarbij de strategieën geoefend worden en een nabespreking. In de zaakvakles passen de kinderen de strategieën toe.

4. Het onderzoek

Om het effect na te gaan van de BLIKSEM-aanpak is een tweejarig longitudinaal onderzoek opgezet. Veertig scholen in Den Haag en omstreken werkten eraan mee. Het onderzoek is uitgevoerd in de schooljaren 2009-2010 (groep 5) en 2010-2011 (groep 6). In het eerste onderzoeksjaar hebben 32 groepen (groep 5) de BLIKSEM-aanpak ingevoerd; 28 groepen hebben deelgenomen als controlegroep. Zij werkten met de reguliere methoden voor begrijpend lezen. In het tweede schooljaar is de aanpak op de BLIKSEM-scholen ingevoerd in groep 6. Met metingen van technisch en begrijpend lezen, woordenschat, leesmotivatie en kennis van leesstrategieën aan het begin van groep 5, het eind van groep 5 en aan het eind van groep 6 zullen we het effect van de aanpak vaststellen op de leesresultaten van de leerlingen. Daarnaast is in alle groepen geobserveerd hoe de leerkrachten de lessen uitvoeren. Ook in de controlegroepen zijn begrijpend leeslessen geobserveerd.

Op het moment van schrijven van deze tekst is de dataverwerking van de laatste meting nog volop bezig. De eerste resultaten zullen we presenteren tijdens onze workshop op de HSN-conferentie.

Referenties

- Aarnoutse, C. & G. Schellings (2003). "Een onderzoek naar de stimulering van leesstrategieën en leesmotivatie in probleemgestuurde leeromgevingen". In: *Pedagogische Studiën*, jg. 80, p. 110-126.
- Aarnoutse, C. & A. Weterings (1995). "Onderwijs in begrijpend lezen". In: *Pedagogische Studiën*, jg. 72, p. 82-101.
- Inspectie van het Onderwijs (2006). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.
- Bogaert, N., J. Devlieghere, H. Hacquebord, J. Rijkers, S. Timmermans & M. Verhallen (2008). *Aan het werk! Adviezen ter verbetering van functionele leesvaardigheid in het onderwijs*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

- Guthrie, J., K. McGough, L. Bennett & E. Rice (1996). 'Concept-oriented reading instruction: An integrated curriculum to develop motivations and strategies for reading'. In: L. Baker, P. Afflerbach & D. Reinking (eds.). *Developing engaged readers in school and home communities*. Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum, p. 165-190.
- Hacquebord, H., T. Linthorst, B. Stellingwerf & M. de Zeeuw (2004). *Voortgezet Taalvaardig. Een onderzoek naar tekstbegrip en woordkennis en naar de taalproblemen en taalbehoeften van brugklasleerlingen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2002 - 2003*. Groningen: Etoc.
- Pressley, M. (2006). *Reading instruction that works: The case for balanced teaching*. New York: Guilford.
- Stoeldraijer, J. & K. Vernooy (2007). "Géén begrijpend lezen in groep 4?!" In: *Basisschool Management*, jg. 21, nr. 2, p. 10-16.
- Van der Steeg, M., N. Vermeer & D. Lanser (2011). *Nederlandse onderwijsprestaties in perspectief*. CPB: Policy brief 05.
- Van Elsäcker, W. (2002). *Development of reading comprehension: the engagement perspective*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen (academisch proefschrift).
- Van Keer, H. (2004). "Fostering reading comprehension in fifth grade by explicit instruction in reading strategies and peer tutoring". In: *British Journal of Educational Psychology*, jg. 74, p. 37-70.

Ronde 5

Anneli Schaufeli
Pabo Groenewoud
Contact: Anneli.schaufeli@han.nl

Hoe overleef ik de eindtoets Taal voor de Pabo?

Het cohort studenten dat in september 2011 start met de pabo-opleiding zal verplicht moeten deelnemen aan een landelijke eindtoets Taal. Wat behelst die toets en hoe kunnen we de studenten hierop voorbereiden op een voor hen betekenisvolle manier? Dat zijn de vragen die centraal staan in deze presentatie.

Ik laat zien welke rol het Kennisplatform Taaldidactiek Primair Onderwijs (dat ontwikkeld is bij het Expertisecentrum Nederlands) hierbij kan spelen en welke aanvullende middelen hierbij ingezet kunnen worden. De opleider krijgt hiermee concrete middelen en materialen in handen die op de lerarenopleiding basisonderwijs kunnen worden ingezet.